

Берегсасі Аніко, Черничко Степан

Своєрідна багатомовність на банкнотах Австро-угорської Монархії

1. Мовна політика, мовний ландшафт

Дослідження, присвячені мовному ландшафту, спрямовані насамперед на вивчення того, як проявляється мова в громадських місцях, у публічному просторі (Gorter 2006, Shohamy–Ben-Rafael 2015: 1). Тематика досліджень, присвячених мовному ландшафту, поступово розширюється, тож постійно набуває нових тлумачень і саме поняття. Сьогодні його частиною стала мова документів, офіційних бланків, візитних карток, так само, як, наприклад, етикетки на товарах (Backhaus 2006, Laihonon 2015, 2016, Shohamy–Gorter 2009: 1–2– Hires-László 2019).

Мовний ландшафт, що став базовим поняттям порівняно нового напрямку досліджень, багато хто трактує як віддзеркалення мовної політики, своєрідне її публічне вираження (Shohamy 2006: 112, 2015; Spolsky 2004: 5). Як відзначає Дел Negro, «мовний ландшафт робить мовну політику одразу видимою» (Dal Negro 2009: 206). Це насамперед є наслідком того, що мови, які з'являються в мовному ландшафті, виконують символічну функцію. Тому науковці аналізують соціальне та культурне розміщення знаків у мовному ландшафті і прагнуть описати соціальний зміст матеріального розміщення знаків і дискурсів (Scollon–Scollon 2003). Аналіз певних сегментів мовного ландшафту дає можливість виявити образ, який правляча еліта хоче передати щодо власної мовної політики; через її певні елементи можна побачити саме ті мовні ідеології, які політикум, що формує мовну політику, має намір показати назовні (Kroskirty 2000, Blommaert 2006: 244). Те, які мови і як можуть з'являтися чи з'являються в мовному ландшафті в широкому його розумінні, відображає цілі мовної політики певної держави, а також дає інформацію про мовну ідеологію та позицію влади. У цій статті ми дотримуємося насамперед тих наукових течій, які шукають пояснення особливостей мовного ландшафту в мовних ідеологіях (Jaworski–Thurlow 2010).

2. Банкноти як елемент мовного ландшафту

Виходячи з положень праці «The visual construction of language hierarchy: The case of banknotes, coins and stamps» (Sebba 2013) – ми розглядаємо банкноти як елемент мовного ландшафту. Хоча в XXI столітті обсяги та значення готівкового обігу поступово зменшуються, однак кожна держава надавала зображенням на паперових грошах символічного значення, тож ми також розглядаємо їх під таким кутом зору. Поряд із портретами історичних діячів, зображеннями, що стосуються культури та історичного минулого певної нації, присутність (чи відсутність) на банкнотах мов також є елементом символічної політики та частиною виявлення мовної політики певної держави (Raento et al. 2004: 930, Sebba 2013, Берегсасі–Черничко 2020, Берегсасі–Газдаг–Черничко 2020, Csernicsskó–Beregszászi 2019, Csernicsskó–Fedinec 2022a, 2022b, Fedinec–Csernicsskó 2022).

Випуск банкнот суворо регулюється державою, при цьому контролюється не тільки форма, колір, декоративні елементи, номінали та елементи захисту банкнот, але й символи та мови, які на них з'являються (Hunans 2005). Мови на банкнотах «завжди будуть продуктом домінуючих мовних ідеологій» (Sebba 2013: 104). Яворські і Турлов аналізують елементи мовного ландшафту кризи призму мовних ідеологій (Jaworski–Thurlow 2010: 11). Вважаємо, що аналіз присутності чи відсутності мов на банкнотах відкриває можливість з'ясувати картину, яку влада бажає транслювати про себе вітчизняній та міжнародній громадській думці (Veselkova–Horváth 2011: 237).

Проте необхідно зазначити: зображення, яке бажають нам транслювати, не обов'язково розкриває справжні цілі мовної політики, адже трансльована загалом картинка не завжди збігається з реальними політичними мотиваціями, що залишаються прихованими (Shohamy 2006: 54). «Реальна» політика може суперечити «декларованій», хоча формальна документація у сфері мовної політики, безперечно, є частиною процесу, спрямованого на створення «реальної» ситуації (Puzeu 2012: 128). Саме тому аналізуємо паперові гроші як одну з можливих форм виявлення мовної політики та мовної ідеології.

3. Банкноти дуалістичної монархії

Австро-Угорська Монархія, очолювана династією Габсбургів, утворилася 1867 року внаслідок «компромісної» угоди, укладеної між Австрійською Імперією та Угорським Королівством. Починаючи з 1900 року, Імператорський та королівський (німецькою: *kaiserlich und königlich*, угорською: *császári és királyi*) австрійсько-угорський банк (німецькою: *Oesterreichisch-Ungarische Bank*, угорською: *Oszták–Magyar Bank*) випускав банкноти, які друкувались у

віденській друкарні. З того часу з'явилося кілька варіантів австрійсько-угорської крони різних номіналів, однак для кожної серії характерною була багатомовність (Orosz ed. 2012: 16; Фото № 1–10).

Відповідно до концепції дуалізму на одній стороні банкнот домінувала німецька, а на іншій – угорська мова. На лицьовій стороні поряд із найважливішою інформацією (наприклад, назва фінансової установи, відповідальності за випуск, або попередження про заборону підробки крон), що подавалася тільки німецькою мовою, номінал купюри наводився і мовами кількох націй Австро-Угорської Монархії. Зворотна сторона була суто одномовною – угорською. Тож на банкноті номінал вказувався загалом десятьма мовами: німецькою, чеською, хорватською, польською, італійською, румунською, сербською, словенською і також і руською або українською (фото 1, 3), а на звороті – угорською (фото 2, 4).

Фото 1. Лицьова «австрійська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 2 корони

Фото 2. Зворотна «угорська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 2 корони

Фото 3. Лицьова «австрійська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 10 крон, що перебувала в обігу від 1900 року.

Фото 4. Зворотна «угорська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 10 крон, що перебувала в обігу від 1900 року.

Багатомовні австро-угорські гроші є прикладом того, що монархія не була національною державою (Grubaker 2011). Мови двох націй, що стали державотворчими в багатонаціональній дуалістичній імперії, отримали більшу роль, однак мови інших націй також були використані в такому символічному засобі, як банкноти, що випускаються центральною владою. Правовою основою такої багатомовності австрійської сторони банкнотів дуалістичної держави був основний закон Австрійської Імперії від 21 грудня 1867 року (URL 1; Nagy 2019: 145–147).

Спробуємо знайти відповідь, чому саме чеська, хорватська, сербська, польська, італійська, румунська, словенська і українська (руська) мови були використані на банкнотах поруч з німецькою. Пояснення просте: Австрійську Імперію як складову Монархії на межі XIX – XX століть утворювали 15 великих адміністративних одиниць, а на грошову одиницю потрапили найважливіші мови цих адміністративних утворень (Таблиця №1).

Таблиця №1. Землі австрійської корони, їх населення за рідною мовою станом на 1910 рік

Землі	Населення (1910)	Найчисленніша мовна група	Частка, %	Друга найбільша мовна група	Частка, %
Королівство Чехія (Богемія)	6 769 000	чехи	63,2	німці	36,8
Королівство Далмація	646 000	хорвати	96,2		
Королівство Галичини і Володимирії	8 025 000	поляки	58,6	українці	40,2
Ерцгерцогство Нижня Австрія	3 532 000	німці	95,9		
Ерцгерцогство Верхня Австрія	853 000	німці	99,7		
Герцогство Буковина	800 000	українці	38,4	румуні	34,4
Герцогство Каринтія	396 000	німці	78,6	словенці	21,2
Герцогство Крайна	526 000	словенці	94,4		
Герцогство Зальцбург	215 000	німці	99,7		
Герцогство Верхня і Нижня Сілезія	757 000	німці	43,9	поляки	31,7
Герцогство Штирія	1 444 000	німці	70,5	словенці	29,4
Маркграфство Моравія	2 622 000	чехи	71,8	німці	27,6
Княжий округ Тіроль	946 000	німці	57,3	італійці	42,1
Австрійське Примор'я	895 000	словенці	37,3	італійці	34,5
Земля Форальберг	145 000	німці	95,4		

Яскраво підтверджує різницю між двома складовими частинами державного утворення те, що тільки «австрійська» сторона банкноти була багатомовною (фото 5). На зворотній частині грошей була присутня тільки найважливіша – угорська мова (фото 6), яка виступила символом угорської національної ідеї в багатонаціональному Угорському Королівстві. Зворотна сторона банкнот залишалася одномовною попри те, що тогочасна Угорщина була багатонаціональною та багатомовною державою, де угорськомовне населення утворило слабку більшість тільки на початку ХХ століття, але навіть тоді частка населення з іншою рідною мовою була значною (Таблиця №2).

Фото 5. Лицьова «австрійська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 50 крон, що перебувала в обігу протягом від 1902 року.

Фото 6. Зворотна «угорська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 50 крон, що перебувала в обігу протягом від 1902 року.

Таблиця №2. Склад населення Угорського Королівства за рідною мовою на підставі даних переписів епохи дуалізму (без Хорватської Славонії)

Рідна мова	1880 р.		1890 р.		1900 р.		1910 р.	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Угорська	6165455	44,8	7356874	48,6	8651520	51,4	9944627	54,4
Німецька	1799232	13,1	1988589	13,1	1999060	11,9	1903357	10,4
Словацька	1790485	13	1896641	12,5	2002165	11,9	1946357	10,7
Румунська	2323794	16,9	2589066	17,1	2798559	16,6	2948186	16,1
Українська (Руська)	342354	2,5	379782	2,5	424774	2,5	464270	2,5
Хорватська, сербська	613394	4,5	678747	4,5	629169	3,7	656324	3,6
Інша	714889	5,2	243795	1,6	333008	2	401412	2,3
Всього	13749603	100	15133494	100	16838255	100	18264533	100

Джерело: URL3.

Українська/руська мова була використана на лицьовій стороні банкноти завдяки українському населенню Галичини й Буковини, що входили до складу Австрії. Схожа ситуація з румунською та сербською мовами: обидві наявні тільки на «австрійській» стороні банкноти завдяки румунському населенню Буковини та сербському на Балканах. А ось словацька мова через прагнення Угорського Королівства надати угорській мові провідну роль порівняно з мовами інших національностей країни (Gyurgyák 2007) на банкнотах монархії була відсутня, оскільки словаків в австрійській частині імперії практично не було. Частка осіб, що спілкувалася словацькою мовою в Угорщині, становила на 1900 рік 12% від загальної кількості населення, а в 1910 році – приблизно 11% (Таблиця №2). Отже, попри те, що багатонаціональне Угорське Королівство Законом №XLIV «Про рівноправність національностей» від 1868 року (URL2) уможливило використання мов меншин на рівні громад (Nagy 2019, Черничко-Фединець 2014: 21–57), однак ці мови не потрапили на спільні банкноти поруч з угорською.

Висновки

Як відзначає Брубейкер, наприкінці XIX – на початку XX століття великі багатонаціональні імперії (Османська, Австро-Угорська та Російська) розпалися (Brubaker 2011). Після Першої світової війни на місці поліетнічних імперій від узбережжя Балтійського моря та Балканського півострова залишилася вільною широка смуга з півночі на південь. Цей простір на короткий час заповнили нові держави, що перебували в пошуку власної національної ідентичності. У нових багатонаціональних державних утвореннях (СРСР, Югославія і Чехословаччина), що виникли в регіоні після Другої світової війни, демократичний інтернаціоналізм, будуючи комунізм, витіснив «за лаштунки» боротьбу етнічних і мовних символів. Однак наприкінці XX століття ці поліетнічні соціалістичні утворення теж розпалися, а на їх місці виникли національні держави, які знову шукають свою ідентичність. А це знову винесло на поверхню міжнаціональні проблеми та пов'язані з ними етнічні й мовні питання, а разом і націоналістичне політиканство, що будується на символічних елементах. У цій частині Європи мовній політиці – як одному із засобів проектування владою уявлення про себе – належить важлива роль. Аналізуючи написи на банкнотах дуалістичної Австро-Угорщини ми отримуємо можливість простежити, яку символіку вклала ця держава у мови. У дослідженні простежено, якими мовами були написи на грошових одиницях, що перебували в обігу в Австро-Угорській Монархії, до складу якої на межі XIX та XX століть входили значні території сучасної України (зокрема, Галичина, Буковина, Закарпаття). Банкноти ми представили як своєрідну практику відображення офіційної мовної політики та елемент у формуванні мовного ландшафту.

Як показало дослідження, кордони між адміністративними одиницями в межах Австро-Угорської Монархії часто мали важливе з точки зору мовної політики значення (Moser 2016: 126, Fedinec–Cserniczkó 2019). Якщо на території імперії застосовувалася доволі ліберальна мовна політика (яка, наприклад, дозволяла використання чеської поряд з німецькою як офіційної мови на території Чехії та Моравії, а також дозволяла навчання руською/українською мовою в Галичині, а словенською в Крайні), то в тій половині монархії, що належала угорській короні, більш значну мовну самостійність отримала тільки Хорватська Славонія (Kamusella 2009: 49–50). Відмінність моделей мовної політики двох частин дуалістичної монархії добре ілюструє приклад спільних паперових грошей (фото 7, 8).

Фото 7. Лицьова «австрійська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 100 крон, що перебувала в обігу протягом 1902–1910 років.

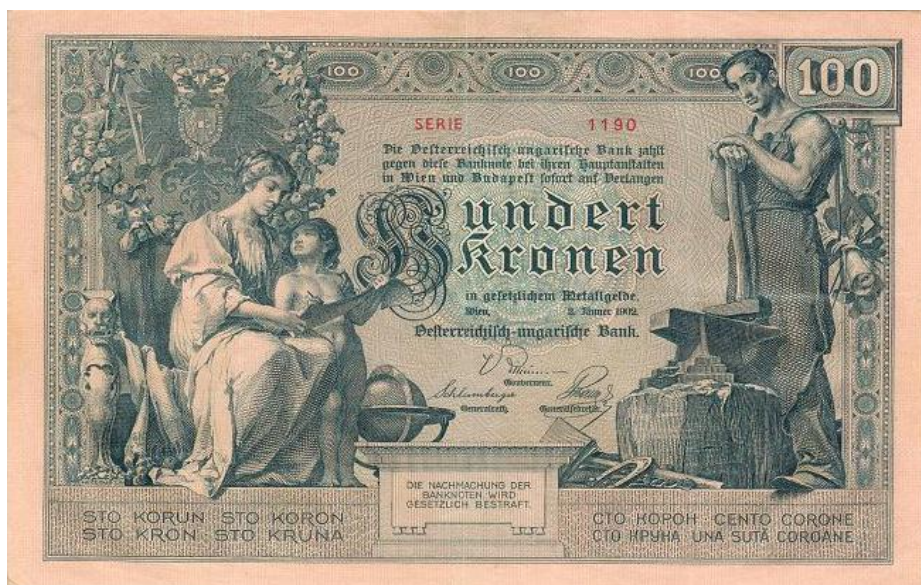

Фото 8. Зворотна «угорська» сторона банкноти Австро-Угорської Монархії номіналом 100 крон, що перебувала в обігу протягом 1902–1910 років.

Аналіз банкнотів Австро-Угорщини показав, що мовний ландшафт може функціонувати як механізм, який нав'язує деяких мов домінуючими, а інші – не-домінуючими за допомогою мовної політики (Gorter–Marten–Van Mensel 2019: 490–491). Ось, дуалістична монархія використовувала багатомовні гроші, але прагнула, щоб національна мова державотворчої нації була на банкнотах в домінуючій позиції. Напис мовами з домінантним становищем був більшого розміру, розміщений по центру або зверху, а написи іншими мовами – меншого розміру і/або не по центру. Недомінантними мовами напис був менш важливого змісту (вказувався винятково номінал).

Якщо банкноти трактувати як елемент мовного ландшафту, відображення державної мовної політики, засоби символічної мовної політики, то можна стверджувати, що Австрійська Імперія в межах Австро-Угорської Монархії намагалася показати себе як толерантну до національностей, багатомовну державу. Угорщина, яка в межах Монархії проводила власну національну й мовну політику, одномовністю однієї сторони державних банкнот символізувала угорську супрематію.

Література

1. Бергсасі Аніко – Газдаг Вільмош – Черничко, Степан 2020. Мовна політика і мовний ландшафт: Польська мова на банкнотах Чехословацької Республіки 1919–1938. Українська полоністика 18/2: 13–29. <https://doi.org/10.35433/2220-4555.18.2020.fil-2>
2. Бергсасі Аніко – Черничко, Степан 2020. Гроші та (мовна) політика. Візуальна конструкція мовної політики на банкнотах на території сучасного Закарпаття. *Törökbálint: Termini Egyesület.*
3. Черничко Степан – Фединець Чілла 2014. Наш місцевий Вавилон. Історія мовної політики на території Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра».
4. Backhaus, Peter 2006. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism* 3(1): 52–66.
5. Blommaert, Jan 2006. *Language Policy and National Identity.* In T. Ricento ed. *An Introduction to Language Policy: Theory and Method.* Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd. 238–254.
6. Brubaker, Rogers 2011. Nationalizing states revisited: projects and processes of nationalization in post-Soviet states. *Ethnic and Racial Studies* 34(11): 1785–1814.
7. Csernicskó, István – Beregszászi, Anikó 2019. Different states, same practices: visual construction of language policy on banknotes in the territory of present-day Transcarpathia. *Language Policy* 18(2): 269–293. <https://doi.org/10.1007/s10993-018-9485-3>

8. Csernicskó, István – Fedinec, Csilla 2022a. Jazyky na papierových platidlách mnohonárodných štátov na príklade Česko-Slovenska a Sovietskeho zväzu. *Jazykovedny Casopis* 73/2: 213–231. <https://doi.org/10.2478/jazcas-2023-0006>
9. Csernicskó, István – Fedinec, Csilla 2022b. The competition of languages in the Linguistic landscape of Transcarpathia in Czechoslovak Republic (1919–1939): a partial analysis. *Forum Social Science Review* 24/5: 17–30.
10. Dal Negro, Silvia 2009. Local policy modeling the linguistic landscape. In E. Shohamy – D. Gorter eds. *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. New York & London: Routledge. 206–218.
11. Fedinec, Csilla – Csernicskó, István 2022. A területiség elvének megjelenése a pénzjegyeken: két közép-kelet-európai példa. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 24/3: 107–123.
12. Fedinec, Csilla – Csernicskó, István 2019. The People of the “Five Hundred Villages”: Hungarians, Rusyns, Jews, and Roma in the Transcarpathian Region in Austria–Hungary. In: Markian Prokopovych, Carl Bethke, Tamara Scheer eds. *Language Diversity in the Late Habsburg Empire*. Leiden: Brill Academic Publishers. 160–195. https://doi.org/10.1163/9789004407978_010
13. Gorter, Durk 2006. Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In Durk Gorter ed. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters. 1–6.
14. Gorter, Durk – Marten, Heiko F. – Van Mensel, Luk 2019. Linguistic Landscapes and Minority Languages. In Gabrielle Hogan-Brun and Bernadette O’Rourke eds. *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. London: Palgrave Macmillan. 481–506.
15. Gyurgyák, János 2007. *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest: Osiris.
16. Hires-László, Kornélia 2019. Linguistic Landscapes in a Western Ukrainian Town. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 10(1): 87–111. <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2019.1.5>
17. Hymans, Jacques E.C. 2005. International Patterns in National Identity Content: The Case of Japanese Banknote Iconography. *Journal of East Asian Studies* 5: 315–346.
18. Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin 2010. Introducing Semiotic Landscapes. In Adam Jaworski – Crispin Thurlow eds. *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum. 1–40.
19. Kamusella, Tomasz 2009. *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
20. Kroskirty, Paul V. 2000. Regimenting language. In Paul V. Kroskirty ed. *Regimes of Language: Ideologies, Politics and Identities*. Santa Fe: School of American Research Advanced Seminar Series. 1–34.
21. Laihonen, Petteri 2015. Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia. In Mikko Laitinen – Anastassia Zabrodskaja eds. *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe Materials and Methodological Solutions*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang. 171–198. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-05170-4/21>

22. Laihonon, Petteri 2016. Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two 'Hungarian' villages in South-West Slovakia. *Language Policy* 15/4: 373-391. <https://doi.org/10.1007/s10993-015-9358-y>
23. Moser, Michael 2016. Rusyn: A New-Old Language In-between Nations and States. In Tomasz Kamusella, Motoki Nomachi, Catherine Gibson eds. *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan UK. 124-139. https://doi.org/10.1007/978-1-137-34839-5_7
24. Nagy, Noémi 2019. A hatalom nyelve – a nyelv hatalma. *Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
25. Orosz, Örs ed. 2012. A hely nevei, a nyelv helyei. A kisebbségi nyelvi jogok története Szlovákiában 1918-2012. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
26. Puzeý, Guy 2012. Two-Way Traffic: How Linguistic Landscapes Reflect and Influence the Politics of Language. In D. Gorter, H. F. Marten – L. Van Mensel eds. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 127-147.
27. Raento, Pauliina – Hämäläinen, Anna – Ikonen, Hanna – Mikkonen, Nella 2004. Striking Stories. *A Political Geography of Euro Coinage*. *Political Geography* 23/8: 929-995.
28. Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong 2003. *Discourses in place: Language in the material world*. London, UK: Routledge.
29. Sebba, Mark 2013. The visual construction of language hierarchy: The case of banknotes, coins and stamps. *Journal of Language and Politics* 12/1: 101-125. <https://doi.org/10.1075/jlp.12.1.05seb>
30. Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer 2015. Introduction: linguistic landscape, a new journal. *Linguistic Landscape* 1/1-2: 1-5. <https://doi.org/10.1075/ll.1.1-2.001int>
31. Shohamy, Elana – Waksman, Shoshi 2009. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In Elena Shohamy – Dork Gorter eds. *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York-London: Routledge. 313-331.
32. Shohamy, Elana 2006. *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London: Routledge.
33. Shohamy, Elana 2015. LL research as expanding language and language policy. *Linguistic Landscape* 1/1-2: 152-171. <https://doi.org/10.1075/ll.1.1-2.09sho>
34. Spolsky, Bernard 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
35. URL 1. Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder. https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1867_142/ERV_1867_142.pdf
36. URL 2. 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800044.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%Agvi+XLIV.+t%C3%B6rv%C3%Agnyicikk&referer=1000ev>
37. URL 3. Népszámlálási Digitális Adattár – Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára https://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozponti_statistikai_hivatal_nepszamlalasi_digitalis_adattar/
38. Veselkova, Marcela – Horvath, Julius 2011. National identity and money: Czech and Slovak Lands 1918-2008. *Nationalities Papers* 39/2: 237-255. <https://doi.org/10.1080/00905992.2010.549473>

References

1. Beregszászi, Anikó – Gazdag, Vilmos – Csernicskó, István 2020. Movna polityka i movnyy landschaft: Pol's'ka mova na banknotakh Chekhoslovats'koyi Respubliki 1919–1938. *Ukrayins'ka polonistyka* 18/2: 13–29. <https://doi.org/10.35433/2220-4555.18.2020.fil-2>
2. Beregszászi, Anikó – Gazdag, Vilmos – Csernicskó, István 2020. Hroshi ta (movna) polityka. Vizual'na konstruktsiya movnoyi polityky na banknotakh na terytoriyi suchasnoho Zakarpatt'ya. Törökbálint: Termini Egyesület.
3. Csernicskó, István – Fedinec, Csilla 2014. Nash mistsevy Vavylon. Istoriya movnoyi polityky na terytoriyi Zakarpattya u pershiy polovyni XX stolittya (do 1944 roku). Uzhhorod: Polihraftsentr «Lira».
4. Backhaus, Peter 2006. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism* 3(1): 52–66.
5. Blommaert, Jan 2006. Language Policy and National Identity. In T. Ricento ed. *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd. 238–254.
6. Brubaker, Rogers 2011. Nationalizing states revisited: projects and processes of nationalization in post-Soviet states. *Ethnic and Racial Studies* 34(11): 1785–1814.
7. Csernicskó, István – Beregszászi, Anikó 2019. Different states, same practices: visual construction of language policy on banknotes in the territory of present-day Transcarpathia. *Language Policy* 18(2): 269–293. <https://doi.org/10.1007/s10993-018-9485-3>
8. Csernicskó, István – Fedinec, Csilla 2022a. Jazyky na papierových platidlách mnohonárodných štátov na príklade Česko-Slovenska a Sovietskeho zväzu. *Jazykovedny Casopis* 73/2: 213–231. <https://doi.org/10.2478/jazcas-2023-0006>
9. Csernicskó, István – Fedinec, Csilla 2022b. The competition of languages in the Linguistic landscape of Transcarpathia in Czechoslovak Republic (1919–1939): a partial analysis. *Forum Social Science Review* 24/5: 17–30.
10. Dal Negro, Silvia 2009. Local policy modeling the linguistic landscape. In E. Shohamy – D. Gorter eds. *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. New York & London: Routledge. 206–218.
11. Fedinec, Csilla – Csernicskó, István 2022. A területiség elvének megjelenése a pénzjegyeken: két közép-kelet-európai példa. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 24/3: 107–123.
12. Fedinec, Csilla – Csernicskó, István 2019. The People of the “Five Hundred Villages”: Hungarians, Rusyns, Jews, and Roma in the Transcarpathian Region in Austria–Hungary. In: Markian Prokopovych, Carl Bethke, Tamara Scheer eds. *Language Diversity in the Late Habsburg Empire*. Leiden: Brill Academic Publishers. 160–195. https://doi.org/10.1163/9789004407978_010
13. Gorter, Durk 2006. Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In Durk Gorter ed. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters. 1–6.

14. Gorter, Durk – Marten, Heiko F. – Van Mensel, Luk 2019. Linguistic Landscapes and Minority Languages. In Gabrielle Hogan-Brun and Bernadette O'Rourke eds. *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. London: Palgrave Macmillan. 481-506.
15. Gyurgyák, János 2007. *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest: Osiris.
16. Hires-László, Kornélia 2019. Linguistic Landscapes in a Western Ukrainian Town. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 10(1): 87-111. <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2019.1.5>
17. Hymans, Jacques E.C. 2005. International Patterns in National Identity Content: The Case of Japanese Banknote Iconography. *Journal of East Asian Studies* 5: 315-346.
18. Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin 2010. Introducing Semiotic Landscapes. In Adam Jaworski – Crispin Thurlow eds. *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum. 1-40.
19. Kamusella, Tomasz 2009. *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
20. Kroskrity, Paul V. 2000. Regimenting language. In Paul V. Kroskrity ed. *Regimes of Language: Ideologies, Politics and Identities*. Santa Fe: School of American Research Advanced Seminar Series. 1-34.
21. Laihonen, Petteri 2015. Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia. In Mikko Laitinen – Anastassia Zabrodskaja eds. *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe Materials and Methodological Solutions*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang. 171-198. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-05170-4/21>
22. Laihonen, Petteri 2016. Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two 'Hungarian' villages in South-West Slovakia. *Language Policy* 15/4: 373-391. <https://doi.org/10.1007/s10993-015-9358-y>
23. Moser, Michael 2016. Rusyn: A New-Old Language In-between Nations and States. In Tomasz Kamusella, Motoki Nomachi, Catherine Gibson eds. *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan UK. 124-139. https://doi.org/10.1007/978-1-137-34839-5_7
24. Nagy, Noémi 2019. *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma. Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
25. Orosz, Örs ed. 2012. *A hely nevei, a nyelv helyei. A kisebbségi nyelvi jogok története Szlovákiában 1918-2012*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
26. Puzey, Guy 2012. Two-Way Traffic: How Linguistic Landscapes Reflect and Influence the Politics of Language. In D. Gorter, H. F. Marten – L. Van Mensel eds. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 127-147.
27. Raento, Pauliina – Hämäläinen, Anna – Ikonen, Hanna – Mikkonen, Nella 2004. Striking Stories. *A Political Geography of Euro Coinage*. *Political Geography* 23/8: 929-995.
28. Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong 2003. *Discourses in place: Language in the material world*. London, UK: Routledge.

29. Sebba, Mark 2013. The visual construction of language hierarchy: The case of banknotes, coins and stamps. *Journal of Language and Politics* 12/1: 101-125. <https://doi.org/10.1075/jlp.12.1.05seb>
30. Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer 2015. Introduction: linguistic landscape, a new journal. *Linguistic Landscape* 1/1-2: 1-5. <https://doi.org/10.1075/ll.1.1-2.001int>
31. Shohamy, Elana – Waksman, Shoshi 2009. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In Elena Shohamy – Dork Gorter eds. *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York–London: Routledge. 313–331.
32. Shohamy, Elana 2006. *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London: Routledge.
33. Shohamy, Elana 2015. LL research as expanding language and language policy. *Linguistic Landscape* 1/1-2: 152–171. <https://doi.org/10.1075/ll.1.1-2.09sho>
34. Spolsky, Bernard 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
35. URL 1. Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder. https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erw/ERV_1867_142/ERV_1867_142.pdf
36. URL 2. 1868. évi XLIV. törvény cikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800044.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XLIV.+t%C3%B6rv%C3%A9ny cikk&referer=1000ev>
37. URL 3. Népszámlálási Digitális Adattár – Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára https://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozponti_statistikai_hivatal_nepszamlalasi_digitalis_adattar/
38. Veselkova, Marcela – Horvath, Julius 2011. National identity and money: Czech and Slovak Lands 1918–2008. *Nationalities Papers* 39/2: 237–255. <https://doi.org/10.1080/00905992.2010.549473>

Своєрідна багатомовність на банкнотах Австро-угорської Монархії

Бергсасі Аніко, доктор габілітований, професор, завідувач кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, beregszasi.aniko@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0001-6860-7579

Черничко Степан, доктор гуманітарних наук (філологія), професор, професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II та Університету Паннонія (м. Веспрем, Угорщина), csernicsko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X.

Тематика досліджень, присвячених мовному ландшафту, поступово розширюється, тож постійно набуває нових тлумачень і саме поняття. У статті банкноти розглядаються як елементи мовного ландшафту, а мовний ландшафт – як віддзеркалення мовної політики, її своєрідне публічне вираження. Випуск банкнот суворо регулюється державою, при цьому контролюється не тільки форма, колір, декоративні елементи, номінали та елементи захисту банкнот, але й символи та мови, які на них з'являються. Поряд із портретами історичних діячів, зображеннями, що стосуються культури та історичного минулого певної нації,

присутність (чи відсутність) на банкнотах мов також є елементом символічної політики та частиною виявлення мовної політики певної держави. У публікації досліджуються мови, які були представлені в написах різних серій банкнот, виданих у дуалістичній Австро-Угорській Монархії у період від 1900 по 1919 років. У статті проаналізовані причини появи різних мов на банкнотах зазначеного періоду. На основі мов, які зображені на банкнотах показано, що дві основні частини федеративної держави Австро-Угорщини проводили різну мовну політику. У статті висвітлено, що відповідно до концепції дуалізму на одній стороні австро-угорських банкнот домінувала німецька, а на іншій – угорська мова. На лицьовій стороні поряд із найважливішою інформацією, що подавалася тільки німецькою мовою, номінал купюри наводився і мовами кількох націй Австро-Угорської Монархії. Зворотна сторона була суто одномовною – угорською. Тож на банкноті номінал вказувався загалом десятьма мовами: німецькою, чеською, хорватською, польською, італійською, румунською, сербською, словенською і також і руською або українською. Стаття старається знайти відповідь, чому саме чеська, хорватська, сербська, польська, італійська, румунська, словенська і українська (руська) мови були використані на банкнотах поруч з німецькою, і чому залишилась одномовною зворотна сторона купюр. Автори дійшли до висновків, що навіть держави, які видають багатомовні банкноти, гарантують, що державна мова повинна бути в панівній позиції.

Ключові слова: мовний ландшафт, мовна політика, Австро-Угорська Монархія, банкноти, багатомовність

Peculiar multilingualism on the banknotes of the Austro-Hungarian Monarchy

Anikó Beregszászi, PhD, habil. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. beregszaszi.aniko@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0001-6860-7579.

István Csernicskó, Doctor of Humanities (Philology). Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, professor. University of Pannonia, professor. csernicsko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X.

The topic of research devoted to the linguistic landscape is gradually expanding, so the concept itself is constantly acquiring new interpretations. The article considers banknotes as elements of the linguistic landscape, and the linguistic landscape as a reflection of language policy, its peculiar public expression. The issuance of banknotes is strictly regulated by the state, while controlling not only the shape, color, decorative elements, denominations and security elements of the banknotes, but also the symbols and languages that appear on them. Along with portraits of historical figures, images related to the culture and historical past of a certain nation, the presence (or absence) of languages on banknotes is also an element of symbolic politics and a part of revealing the language policy of a certain state. The publication examines the languages that were represented in the

inscriptions of various series of banknotes issued in the dualistic Austro-Hungarian Monarchy between 1900 and 1919. The article analyzes the reasons for the appearance of different languages on banknotes of the specified period. Based on the languages depicted on the banknotes, it is shown that the two main parts of the federal state of Austria-Hungary pursued different language policies. The article highlights that, according to the concept of dualism, the German language dominated on one side of the Austro-Hungarian banknotes, and the Hungarian language on the other. On the front side, along with the most important information, which was provided only in German, the denomination of the banknote was indicated in the languages of several nations of the Austro-Hungarian Monarchy. The reverse side was purely monolingual – Hungarian. Therefore, the denomination was indicated on the banknote in a total of ten languages: German, Czech, Croatian, Polish, Italian, Romanian, Serbian, Slovenian, and also Ruthenian or Ukrainian. The article tries to find an answer to why the Czech, Croatian, Serbian, Polish, Italian, Romanian, Slovenian and Ukrainian (Ruthenian) languages were used on banknotes next to German, and why the reverse side of the banknotes remained monolingual (Hungarian). The authors concluded that even states that issue multilingual banknotes guarantee that the state language should be in a dominant position.

Keywords: *linguistic landscape, language policy, Austro-Hungarian Monarchy, banknotes, multilingualism*

Sajátos többnyelvűség az Osztrák-Magyar Monarchia bankjegyein

Beregszászi Anikó, habilitált doktor. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, professzor. beregszaszi.aniko@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0001-6860-7579.

Cserniczkó István, MTA doktora. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Pannon Egyetem, professzor. cserniczko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X.

A nyelvi tájkép kutatási témája fokozatosan bővül, így maga a fogalom is folyamatosan új értelmezésekre tesz szert. A tanulmány a bankjegyeket a nyelvi tájkép elemeinek, a nyelvi tájképet pedig a nyelvpolitika tükrképének, sajátos és nyilvános kifejezésének tekinti. A bankjegyek kibocsátását az állam szigorúan szabályozza, miközben nemcsak a bankjegyek formáját, színét, díszítőelemeit, címleteit és biztonsági elemeit kontrollálja, hanem a rajtuk megjelenő szimbólumokat és nyelveket is. A történelmi személyiségek portréi, egy-egy nemzet kultúrájához, történelmi múltjához kapcsolódó jelképek mellett a nyelvek bankjegyeken való jelenléte (vagy épp hiánya) a szimbolikus politika eleme, egy-egy állam nyelvpolitikája feltárásának része. A közlemény azt vizsgálja, hogy a dualista Osztrák-Magyar Monarchia 1900 és 1919 között kibocsátott különböző bankjegysorozatainak feliratai milyen nyelveket tartalmaztak. A cikk azt elemzi, hogy az adott időszak bankjegyein milyen okok miatt jelentek meg különböző nyelvek. A papírpénzeken ábrázolt nyelvek alapján látható, hogy az osztrák-magyar szövetségi állam két fő része (az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság) eltérő nyelvpolitikát folytatott. A szerzők kiemelik, hogy a dualizmus eszméjének megfelelően az osztrák-magyar bankjegyek egyik oldalán a német,

a másikon a magyar nyelv dominált. Az előlapon a legfontosabb, csak német nyelven közölt információk mellett a bankjegy címletét az Osztrák–Magyar Monarchia több nemzetének nyelvén is feltüntették. A hátoldal tisztán egynyelvű volt – magyar. Összesen tehát tíz nyelven tüntették fel a névértéket a bankjegyen: németül, csehül, horvátul, lengyelül, olaszul, románul, szerbül, szlovénul, valamint ruszinul vagy ukránul. A cikk arra próbál választ találni, hogy a bankjegyeken a német mellett miért használtak a cseh, horvát, szerb, lengyel, olasz, román, szlovén és ukrán (ruszin) nyelvet, és miért maradt egynyelvű (magyar) a bankjegyek hátoldala? A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy még a többnyelvű bankjegyeket kibocsátó államok is arra törekszenek, hogy az államnyelv domináns pozícióba kerüljön.

Kulcsszavak: *nyelvi tájkép, nyelvpolitika, Osztrák-Magyar Monarchia, bankjegyek, többnyelvűség*